

Representantforslag 73 S

(2016–2017)

fra stortingsrepresentantene Karin Andersen, Kirsti Bergstø, Heidi Greni og Stein Erik Lauvås

Dokument 8:73 S (2016–2017)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen, Kirsti Bergstø, Heidi Greni og Stein Erik Lauvås om å få utarbeidet og lagt fram en egen stortingsmelding om sørsamisk språk, kultur og næring

Til Stortinget

Bakgrunn

Hundre år etter det første samiske landsmøtet i Trondheim er tre saker fortsatt like viktige: bevaring av språk og kultur og arbeidet for å kunne drive og utvikle tradisjonell samisk næring.

Samenes historie har inntil relativt nylig vært preget av mange tiår med fornorskingspolitikk, som har medført undertrykking og usynliggjøring. I løpet av de siste 30–40 årene har dette endret seg, både når det gjelder rettigheter og anerkjennelse, men fortsatt er det eksempler på diskriminering av samer og press mot samiske næringer.

Det sørsamiske området strekker seg fra Saltfjellet i nord til Engerdal i sør på norsk side. Sørsamene har nære forbindelser over riksgrensene. Blant annet har tradisjonelle reinflyttinger stort sett foregått i en øst-vestlig retning, og det er derfor naturlig at det er nære slekts- og familierelasjoner på tvers av riksgrensen. I Sverige regnes det sørsamiske området å være Västerbottens län, Jämtlands län og deler av Härjedalen og Dalarna.

Det er vanskelig å tallfeste hvor mange sørsamer som bor i området, men sørsamene er en «minoritet i minoriteten», og den sørsamiske kulturen er dermed særlig utsatt. Det gjelder ikke minst språket, som skiller seg vesentlig fra nordsamisk. Sørsamene er få, og som en følge av fornorskingspolitikken har trolig

de fleste samene i det sørsamiske området mistet sitt eget språk. Ifølge Unescos oversikt er sørsamisk «alvorlig truet».

De siste tiårene har det skjedd en revitalisering av samisk kultur og samfunnsliv. Dette har også bidratt til å synliggjøre sørsamisk kultur. Noen eksempler på det er musikeren Frode Fjellheims bidrag til «Frost»-filmen, den nye og anerkjente filmen «Sameblod» og den sørsamiske barne-tv-serien «Laara & Leisa», som har gått på NRK Super. Nord-Trøndelag fylkeskommune har gjennom mange år engasjert seg i sørsamiske spørsmål, og Røros kommune åpnet høsten 2016 en egen sørsamisk barnehage. Den samiske befolkningen har mobilisert for å få anerkjent samiske rettigheter, og for å kunne bevare og videreutvikle språk, kultur og tradisjonell næringsvirksomhet. Statens samepolitikk har også styrket samenes stilling i Norge, selv om den sittende regjeringen har kuttet i budsjettene til samiske formål og nedprioritert dialogen med Sametinget. Ikke minst har regjeringen skapt stor usikkerhet for den sørsamiske befolkningen ved å foreslå kutt i bevilgningene og dermed i realiteten legge ned sørsameskolen i Hattfjelldal.

Den samiske befolkningen har flere språk, og er bosatt spredt. Dette gjelder også den sørsamiske befolkningen.

I dag er det bare noen få hundre personer som snakker sørsamisk. Språket er sterkt knyttet til naturen, og tallrike ord og begreper beskriver reindriftnæringen. Spesielt etter andre verdenskrig har det gått nedover med sørsamisk talemåte, og det er hovedsakelig eldre mennesker som snakker språket. Læreboksituasjonen er generelt kritisk for samiske læremidler, og særlig for sørsamisk.

Det sørsamiske språket er med andre ord under sterkt press. Store avstander gjør det krevende å drive sørsamisk språk- og kulturarbeid. Snåsa kommune ble i 2008 innlemmet i forvaltningsområdet for sa-

melovens språkregler. Det samme ble Røyrvik 1. januar 2013. I disse kommunene er sørsamisk og norsk språk formelt likestilt. Dette er svært viktige tiltak for å styrke sørsamisk språk. Hattfjelldal kommune har også søkt om innlemmelse i samisk språkområde, noe som ville være et betydelig steg framover for sørsamisk språkarbeid. Kommunen har lenge vært et sentralt møtested og knutepunkt for sørsamene på Helgeland.

I Norge har barn rett til samisk språkopplæring på sin hjemmeskole. Dette skjer gjerne gjennom fjernundervisning.

I arbeidet med å bevare den sørsamiske kulturen har barnehager og skoler en stor oppgave. Etablering av barnehager har vært vanskelig på grunn av den spredte bosetningen. Skoler som underviser i sørsamisk finnes ved sameskolene i Hattfjelldal, Snåsa, Brekken og Elgå oppvekstsenter. Problemet for skolene er mangel på lærere i sørsamisk og ikke minst lærebøker på sørsamisk.

I dag er det særdeles viktig med samlingsbasert opplæring, såkalte integreringsuker på Snåsa eller i f.eks. Hattfjelldal, som supplement til barn som primært har samiskundervisning via fjernundervisning. I disse ukene får barna kjenne på det å være i flertall, får intensiv språkopplæring, en arena for lek sammen med andre barn og blir bedre kjent med lærerne som de skal ha undervisning av, og som de ellers bare ser på skjermen. Disse ukene er viktige for å sikre et fullverdig opplæringsstilbud i samisk.

Til tross for at statusen til språket er stigende, fører den sterke dominansen av norsk og svensk til at sørsamisk sjelden brukes i det offentlige rom. Det sørsamiske språket har i mange familier overlevd fordi det snakkes i reingjerdet, på fjellet under høsting fra naturen og i hjemmet (kontekstuell språkbruk).

I internasjonal sammenheng er alle samiske språk karakterisert som truede eller utdødde språk. Et truet språk defineres som språk med nedgang i antallet barn som kan snakke språket, mens et alvorlig truet språk forstås som et språk som nesten bare voksne bruker. Av de samiske språkene som er og har vært i bruk i Norge, har Unescos røde liste klassifisert østsamisk, pitesamisk og umesamisk som utdødde, lulesamisk og sørsamisk som alvorlig truede språk, mens nordsamisk er klassifisert som truet.

Utviklingen av samiskspråklige rettigheter fastsatt i samelovens språkregler, rett til opplæring i og på samisk i henhold til opplæringsloven, samiske medier og litteratur og en rekke andre tiltak har ført til at de samiske språkene har fått anerkjennelse og en sterkere posisjon i samfunnet. Det er likevel et skrikende behov for å følge opp lovfestede rettigheter og politiske målsettinger med tilstrekkelige res-

surser og nye virkemidler for å sikre at de samiske språkene kan videreføres til kommende generasjoner. For lulesamisk og sørsamisk språk er dette prekært.

Disse språkene har dessuten vært lite synlige i samfunnets satsing på samisk språk. Lulesamiske og sørsamiske språkbrukere møter sjelden sitt eget språk i litteratur, film, musikk, i media og i det offentlige rom generelt, også sammenlignet med nordsamisk. Det er nødvendig med en ekstra innsats for de alvorlig truede språkene.

Kun satsing på samisk i opplæringsøyemed har vist seg å skape samisk som et rent skolespråk. Hvis språkene, spesielt sørsamisk, skal få den nødvendige vitaliseringen for å overleve, må man også se på andre tiltak. Et konkret forslag er å sette i gang et pilotprosjekt på Helgeland for vitalisering av sørsamisk språk. Der har fagmiljø, samiske arbeidsplasser og kommunene på norsk og svensk side allerede signalisert vilje til å sette i gang et slikt prosjekt. Prosjektet er inspirert av revitaliseringsprosjekter fra Enare og New Zealand. I Enare i Nord-Finland klarte de å snu en negativ enaresamisk språkutvikling, og det ville være interessant å se om man med lignende tiltak kunne bidra til positiv språkutvikling også for sørsamisk.

Mandag 10. oktober 2016 overrakte Samisk språkutvalg sin rapport Hjertespråket (NOU 2016: 18) til regjeringen. Utvalgets oppgave var å gjennomgå lovverk, tiltak og ordninger for sør-, lule- og nordsamisk språk i Norge. Målet med gjennomgangen har vært å vurdere å foreslå tiltak for å sikre funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk. Utvalget har lagt vekt på at samiske språk er truede språk. Det trengs flere språkbrukere for at språkene fortsatt skal være levende språk. Utredningen viser at barns språklæring er nøkkelen til vitalisering av samiske språk. Økt bruk og styrking av samiske språk i barnehager og skoler vil være blant de viktigste tiltak. Utvalget har vurdert hvordan moderne teknologi kan være med på å heve språkenes status og gjøre det lettere å tilby et godt tjenestetilbud til samiskspråklige. Utredningen viser at det behøves mer personell med samiskspråklig kompetanse i offentlig tjenesteyting. I mellomtiden må det tilrettelegges i større grad ved hjelp av tilleggstjenester som fjernundervisning i skolen, fjernkonsultasjoner i helse- og omsorgssektoren, tolking og oversetting. Utvalgets målsetting er at foreslåtte lovendringer og tiltak skal bidra til flere samiske språkbrukere, og at samiske språk sikres som fremtidige levende språk. Utvalgets innstilling er enstemmig.

Det blir svært viktig å følge opp det grundige arbeidet som er gjort i utredningen. Forslagsstillerne ønsker å støtte sterkt opp under dette og vil understreke at det ikke er en motsetning mellom det å gjen-

nomføre tiltakene beskrevet i Hjertespråket og det å lage en stortingsmelding for helhetlig å se på språk, kultur og næring. Tvert imot trengs en konkret plan for hvordan dette skal gjennomføres og forpliktelser fra regjeringen på å sikre nødvendige og bedre læremidler, til etterutdanning av lærere osv. Dette må sees i sammenheng med tiltak også innen kultur og næring.

Næring

Reindriften har tradisjonelt vært bærende for sørsamene og er fremdeles viktig. Uten den sterke tilknytningen til reindriften hadde det vært enda vanskeligere å opprettholde sørsamisk språk og kultur. Men næringene er svært sårbare, og det er små og spredte miljøer. For at den sørsamiske befolkningen skal kunne utvikle sin næring, kreves egne strategier utarbeidet av og i samarbeid med dem det gjelder. Hundre år etter samenes første landsmøte har utfordringene for reindriften på mange områder økt i omfang. Ved siden av stadig voksende rovviltbestander er arealkonflikter og tap av beiteområder den største trusselen for fremtidig næringsutøvelse. Vindkraftutbygging som er ønsket av storsamfunnet, er samtidig en betydelig utfordring for sørsamisk reindrift. SRU II (Samerettsutvalget II) foretok for noen år tilbake en omfattende kartlegging med særlig oppmerksomhet på en rettighetsavklaring også for de sørsamiske områdene. SRU II-utredningen (NOU 2007:13 Bind B) må løftes frem igjen for å få rettighetsforholdene sør for Finnmark avklart.

Kultur

Snåsa er et knutepunkt i arbeidet for å ta vare på den sørsamiske kulturen. I 1964 etablerte man Saemien Sijte, som et bidrag til å ta vare på den sørsamiske kulturen. Saemien Sijte har som hovedmål å sikre den sørsamiske identiteten og fellesskapsfølelsen. Senteret huser i dag foruten museal virksomhet også Duodjeinstituhitta, Nord-Trøndelag reinsamelag og reindriftsadministrasjonen i Nord-Trøndelag.

Det er også et tilsvarende samisk kultursenter i Hattfjelldal, Sijti Jarnge.

Arbeidet for å bevare og styrke sørsamisk kultur trenger en helhetlig tilnærming og en sterk forpliktende strategi.

Forslagsstillerne viser til at sektorprinsippansvaret praktiseres i Norge. Det betyr at alle departement har delansvar for samepolitikk. I praksis har man sett at det dessverre ofte medfører at det helhetlige ansvaret glipper og at samiske saker ikke kommer høyt nok opp på prioriteringslistene. De sørsamiske interessene blir ikke godt nok ivaretatt gjennom disse prosessene.

Det er derfor behov for å finne nye måter å sikre helhetlig ansvar fra statens side på for å ivareta og finansiere samepolitikken og i særlig grad de tiltakene som må til for å ivareta sørsamisk språk, kultur og næring.

Forslagsstillerne mener situasjonen for sørsamene tilsier at det bør legges fram en egen stortingsmelding om situasjonen for sørsamisk kultur, språk og næringsliv, med konkrete tiltak for oppfølging. Meldingen må utarbeides i samarbeid med Sametinget. Blant de forslagene som bør vurderes konkret, vil forslagsstillerne særlig peke på:

- Sikre rekruttering av samiske lærere, og nok samiske læremidler av tilfredsstillende kvalitet
- Styrke rammevilkårene for de samiske museene, slik at man kan iverksette tilbakeføringen av samiske kulturgjenstander til de samiske museene (Bååstede-prosjektet)
- Kompensere kommunene for sine merutgifter til samisk språk, og øke tilskuddssatsene som kommunene får for opplæring i samisk
- Bidra til nødvendig kapasitet og kvalitet ved Nord universitet for å sikre langsiktighet i deres arbeid med sørsamisk og lulesamisk språk.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber regjeringen legge fram en egen stortingsmelding om styrking av sørsamisk språk, kultur og næring.

23. mars 2017

Karin Andersen

Heidi Greni

Kirsti Bergstø

Stein Erik Lauvås

